

ПІДТРИМУВАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗАПАСУ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Олександр Кобилянський¹, orcid.org/0000-0002-9724-1470, e-mail: akobilanskiy@gmail.com

Іван Заюков¹, orcid.org/0000-0002-7225-2827, e-mail: Zivan@i.ua

Ольга Пінаєва², orcid.org/0000-0002-8829-1388, e-mail: pinolga00@gmail.com

1. Вінницький національний технічний університет, Вінниця

2. Вінницький державний педагогічний університет, Вінниця

Актуальність дослідження пов'язана з тим, що військовослужбовці, які звільняються в запас, є тією категорією населення, що потребує особливого ставлення, зокрема це стосується активних учасників бойових дій, які перебували і виконували свій військовий обов'язок в зоні проведення антитерористичної операції. Тому завданням держави є забезпечити їм необхідний обсяг соціально-психологічної та професійної підтримки, зокрема в сфері працевлаштування.

Метою статті є дослідження проблеми підтримки військовослужбовців запасу України в соціально-економічному та психологічному аспектах.

Актуалізована проблема соціально-психологічної підтримки військовослужбовців, звільнених в запас. Досліджені основні напрямки соціально-психологічної їх підтримки з боку держави. Проаналізовано надання послуг Державною службою зайнятості України (ДСЗ) громадянам з числа військовослужбовців, які брали участь в антитерористичній операції (АТО) та операції об'єднаних сил (ООС) (АТО/ООС); набуття статусу безробітних серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС; кількість осіб, серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та отримали роботу за сприяння ДСЗ; кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та проходили професійне навчання за сприяння ДСЗ; кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та в громадських роботах і роботах тимчасового характеру за сприяння ДСЗ; кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС і були охоплені профорієнтаційними послугами за сприяння ДСЗ. Запропоновані рекомендації щодо підвищення рівня їхнього працевлаштування на макрорівні.

З'ясовано, що процес переходу військовослужбовців з військової служби до «цивільного» життя супроводжується багатьма кризовими моментами, зокрема погіршується проблема їх працевлаштування на сучасному ринку праці, що пов'язано з низькою конкурентоспроможністю; необхідність пошуку роботи і нової професійної діяльності; посиленням страху змін тощо. Визначено негативні соціально-психологічні наслідки, зокрема: спроби суїцидів, асоціальна поведінка, алкоголізація як відхід від реальності і, як результат, – конфлікт із суспільством, друзями, родичами, членами сім'ї, невинуватим тягінням до ризику тощо. Зазначені негативні аспекти потребують підтримки військовослужбовців (АТО/ООС), звільнених в запас, зокрема через соціально-психологічну і професійну їх реабілітацію.

Актуальними на сьогодні є заходи з соціально-психологічної та професійної реабілітації військовослужбовців, які запропоновані в статті, зокрема це: проведення моніторингу таких осіб, контролю та аналізу надання їм соціальних послуг; запровадження дистанційного навчання та навчання онлайн за допомогою освітнього проекту Prometheus; надання можливості безкоштовного вивчення англійської мови; запровадження проекту краудфандингової платформи, яка дозволяє майбутнім підприємцям проходити навчання та отримувати кошти на відкриття власної справи тощо.

Ключові слова: працевлаштування, професійна адаптація, безробіття, громадські роботи, професійне навчання, профорієнтаційні послуги.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження пов'язана з тим, що військовослужбовці, які звільняються в запас, є тією категорією населення, що потребує особливого ставлення, зокрема це стосується активних учасників бойових дій, які перебували й виконували свій військовий обов'язок в зоні проведення АТО. Адже військовослужбовці, які звільняються в запас, змушені пристосовуватись до нових життєвих умов, що потребує психологічної та соціальної допомоги і підтримки. Загальновідомо, що переважна більшість військовослужбовців, повертаючись до «мирного» життя, підпадають під дію стресових факторів, що можуть бути надзвичайно небезпечними. Тому завданням

держави є забезпечити їм потрібний обсяг соціально-психологічної підтримки, зокрема в сфері працевлаштування. Зазначена проблема посилюється загостренням в Україні соціально-економічної, демографічної, політичної криз.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Загальні підходи до підтримки військовослужбовців, зокрема, організації процесу реабілітації наведені у працях Л. Вакуленка, І. Мисули, М. Фролова, С. Харченка та багатьох інших. Психосоціальні фактори впливу АТО/ООС на стан військовослужбовців проаналізовані у дослідженнях вітчизняних науковців О. Блінова, А. Бородія, В. Крайнюка, О. Макаревича, А. Романишина та багатьох інших. Відповідні правові питання були предметом дослідження В. Андреева, Н. Болотіної, А. Єгорова, Л. Шумної та інших. Різні аспекти, зокрема реабілітаційної роботи з військовослужбовцями вивчають українські дослідники, зокрема: І. Андрощук, В. Алещенко, Ю. Бриндіков, О. Діденко, А. Єна, Н. Зарецька, С. Іващенко, В. Кальниш, М. Кравченко, О. Кобилянський, В. Лесков, А. Маклаков, М. Маслова, А. Мельник, Н. Невмержицький, Н. Пономаренко, О. Савченко, О. Хміляр, В. Ягупов й інші. та закордонні дослідники Л. Калхун (*L. Calhoun*), В. Холл (*D. Hall*), Р. Лауфер (*R. Laufer*), Р. Скурфілд (*R. Skurfield*), Дж. Вілсон (*J. Wilson*) та багато інших.

Попри вагомій здобутки закордонних і вітчизняних вчених, пов'язаних із дослідженням проблеми соціально-психологічної підтримки військовослужбовців запасу в напрямку їх працевлаштування, невирішеною проблемою залишається активізація роботи ДСЗ щодо збільшення обсягів їх працевлаштування, проведення профорієнтаційних послуг і професійного навчання, а також соціально-психологічної підтримки.

Метою статті є дослідження проблеми підтримки військовослужбовців запасу України в соціально-економічному і психологічному аспектах.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» (ст. 26) звільнення військовослужбовців з військової служби здійснюється у запас, якщо військовослужбовці не досягли граничного віку перебування в запасі та за станом здоров'я придатні до військової служби. Що відбувається після того, як вони переходять до умов «мирного» життя? Питання досить складне, але в роботі спробуємо дати на це відповідь. Так, відповідно до даних досліджень (Хвостенко, 2017) процес їх адаптації до нових умов життя досить часто виявляється драматичною подією, зокрема, погіршується проблема подальшого працевлаштування; знижується конкурентоспроможність, що часто формує свого роду комплекс неповноцінності перед цивільним життям; необхідність пошуку роботи і нової професійної діяльності, посилюють страх зміни, відчуття «приреченості» тощо. Крім того, в окремих випадках, відзначається негативне ставлення до представників влади і держави, зокрема через те, що вони стають непотрібними. Як негативні соціально-психологічні наслідки таких факторів можуть бути, наприклад, спроби суїцидів, асоціальна поведінка, алкоголізація як відхід від реальності і, як результат, – конфлікт із суспільством, друзями, родичами, членами сім'ї, невиправдане тяжіння до ризику тощо. Тому соціальна підтримка, зокрема через професійну реабілітацію громадян з числа військовослужбовців (Андрощук, 2013; Алещенко, 2015; Бриндіков, 2014а, 2014б; Єна, 2014; Іващенко, 2016; Кальниш, 2016; Кобилянський, 2012; Кравченко, 2014; Кравченко, 2015; Мельник, 2016), які брали участь в АТО/ООС, є надзвичайно важливою.

Проведено аналіз надання послуг ДСЗ України громадянам з числа військовослужбовців, які брали участь в АТО та Операції Об'єднаних Сил (АТО/ООС) (таблиця 1).

Таблиця 1 – Аналіз надання послуг Державної служби зайнятості України громадянам з числа військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС (станом на січень 2021 року)

Показник	Січень 2020 р.	Січень 2021 р.	зміна значення	
			%	+ (-) тис. осіб
Отримували послуги, тис. осіб	12,4	12,9	104,0	0,5
Мали статус безробітного, тис. осіб	10,0	10,4	104,0	0,4
Всього отримали роботу (зокрема до набуття статусу безробітного), осіб	449	301	67,0	- 148
Проходили професійне навчання, осіб	253	70	27,7	-183
Брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, осіб	74	22	29,7	-52
Кількість безробітних, охоплених профорієнтаційними послугами, тис. осіб	7,2	5,5	76,4	-1,7

Джерело: складено авторами (Держкомстат).

З таблиці 1 видно, що станом на січень 2021 року чисельність військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та отримували послуги ДСЗ, становила 12,9 тис. осіб, що на 4% більше порівняно з січнем 2020 року, зокрема 10,4 тис. осіб із них набули статус безробітних; 301 військовослужбовець отримав роботу, що менше на 32,9%; 70 осіб проходили професійне навчання, що в 3,6 рази менше; 22 особи брали участь у громадських та інших роботах тимчасового характеру, що в 3,4 рази менше; 5,5 тис. осіб були охоплені профорієнтаційними послугами, що на 23,6% менше порівняно з періодом січня 2020 року. Тобто, намітились негативні тенденції зменшення обсягів надання послуг ДСЗ громадянам з числа військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС, що, в першу чергу, на наш погляд, пов'язано з протіканням пандемії COVID-19. Крім того, проаналізуємо відповідні дані, але станом на 01 лютого 2021 (рис. 1).

Рисунок 1 – Аналіз надання послуг ДСЗ громадянам з числа військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС, станом на 1 лютого 2021 року

Джерело: складено авторами (Державна служба зайнятості України).

Дані рис. 1 свідчать, що станом на 01.02.2021 чисельність військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та отримували послуги ДСЗ, становила 12 тис. осіб, що на 7,14% більше порівняно з 01.02.2020 року, зокрема 9,5 тис. осіб із них набули статус безробітних; 8,7 тис. осіб отримували допомогу з безробіття.

Важливим для роботи є проведення регіонального аналізу щодо надання послуг військовослужбовцям, які брали участь в АТО/ООС. Так, спочатку проаналізуємо кількість осіб, які отримували послуги ДСЗ станом на 01.02.2021 (рис. 2).

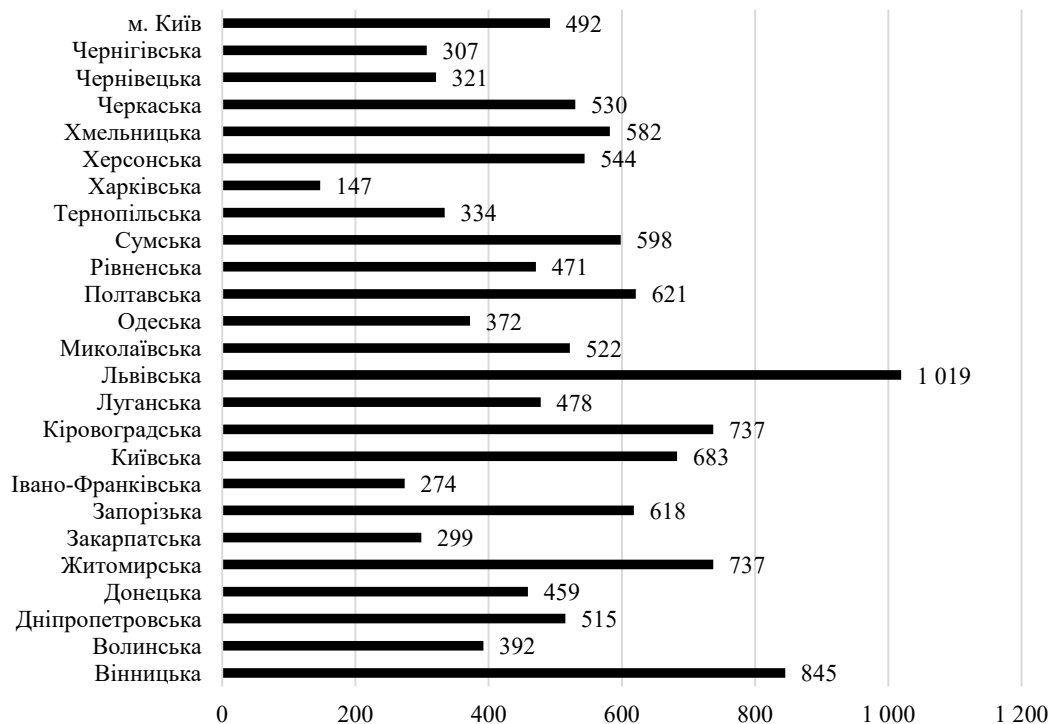

Рисунок 2 – Надання послуг ДСЗ військовослужбовцям, які брали участь в АТО/ООС, станом на 01.02.2021, осіб

Джерело: складено авторами (Державна служба зайнятості України).

Інформація, наведена на рис. 2 свідчить, що серед всіх регіонів України найбільше послуг військовослужбовцям, які брали участь в АТО/ООС, надавалось у Львівській області – 1019 осіб; Вінницькій області – 845 осіб; Кіровоградській області – 737 осіб, а найменше: в Харківській області – 147 осіб; Івано-Франківській області – 274 особи; Чернівецькій області – 321 особа.

Проаналізуємо такий показник, як «набуття статусу безробітних серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС», станом на 01.02.2021 (рис. 3).

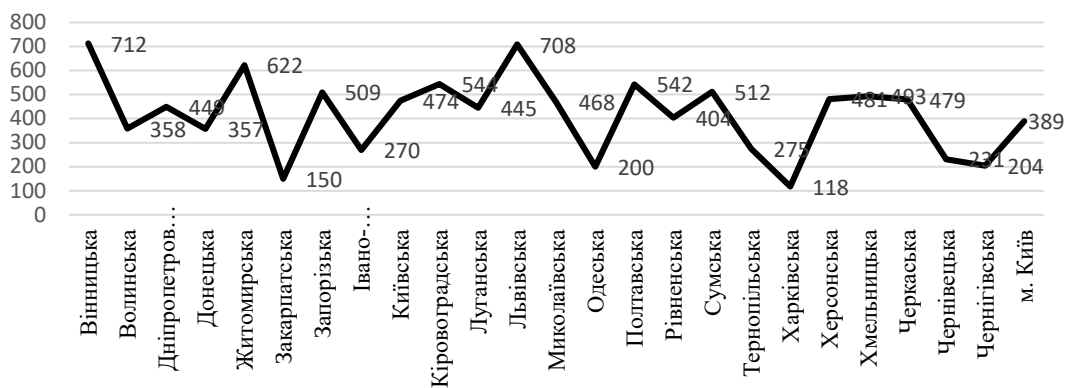

Рисунок 3 – Набуття статусу безробітних серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС, станом на 01.02.2021

Джерело: складено авторами (Державна служба зайнятості України).

Отже, аналізуючи набуття статусу безробітних серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС, станом на 01.02.2021 в регіональному розрізі, можна сказати, що найбільше було зареєстровано ДСЗ безробітних у Вінницькій області – 712 осіб; Львівській області – 708 осіб; Житомирській області – 622 особи, а найменше в таких областях, як: Харківській – 118 осіб; Закарпатській – 150 осіб; Чернігівській області – 204 особи.

На рис. 4 наведено показник «кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та отримали роботу за сприянням ДСЗ» станом на 01.02.2021.

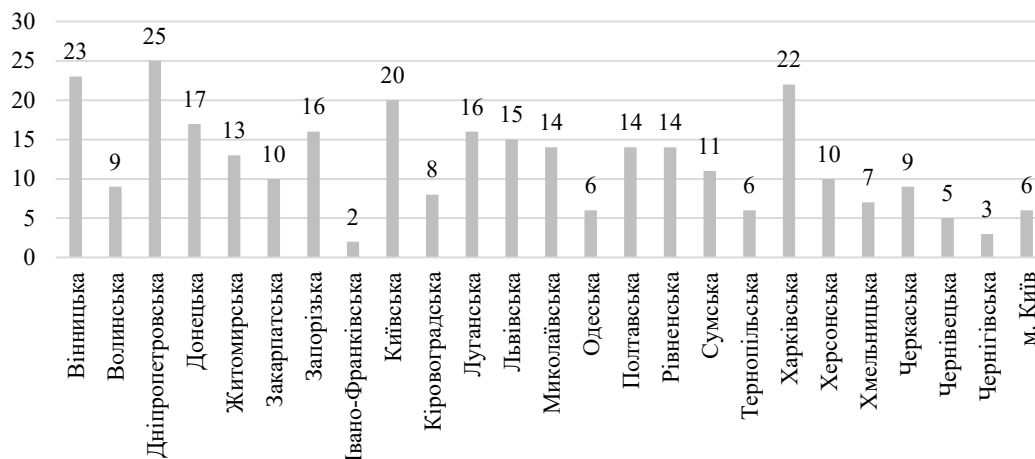

Рисунок 4 – Кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та отримали роботу за сприянням ДСЗ, станом на 01.02.2021

Джерело: складено авторами (Державна служба зайнятості України).

Отже, аналізуючи кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та отримали роботу за сприянням ДСЗ, станом на 01.02.2021 в регіональному розрізі, бачимо, що найбільше осіб отримали роботу в Дніпропетровській області – 25 осіб; Вінницькій області – 23 особи; Харківській області – 22 особи; Київській області – 20 осіб, а найменше, зокрема в Івано-Франківській області – 2 особи; Чернігівській області – 3 особи; Чернівецькій області – 5 осіб та в м. Києві – 6 осіб.

Розглянемо ще показник «кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та проходили професійне навчання за сприянням ДСЗ» станом на 01.02.2021 (рис. 5).

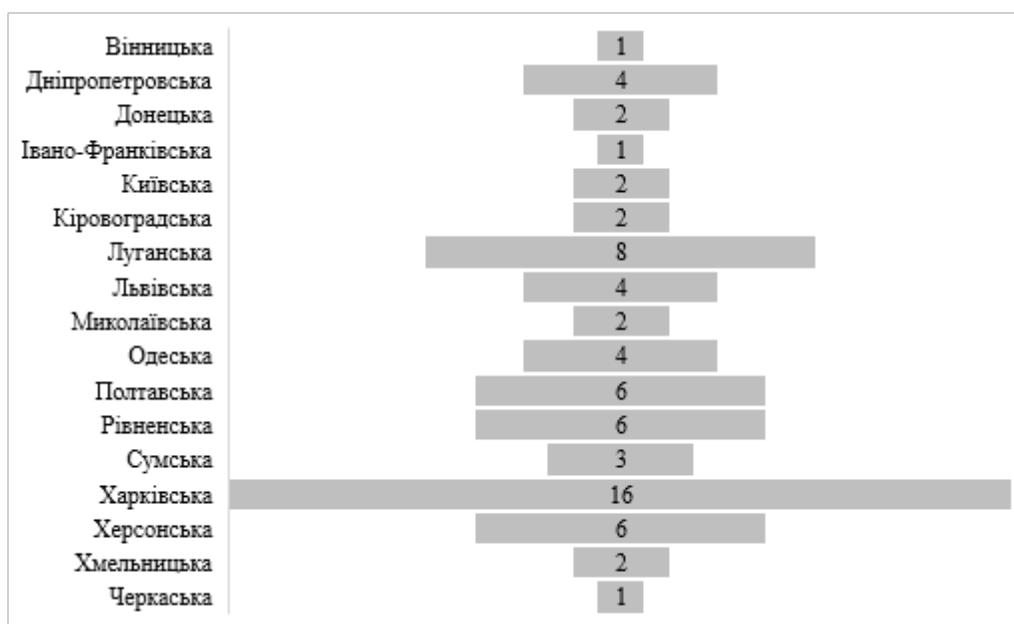

Рисунок 5 – Кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та проходили професійне навчання за сприянням ДСЗ, станом на 01.02.2021

Джерело: складено авторами (Державна служба зайнятості України).

Як видно з рис. 5, серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та проходили професійне навчання за сприянням ДСЗ, станом на 01.02.2021 таких було 70 осіб; зокрема найбільша їх кількість зафіксована в таких регіонах, як: Харківський – 16 осіб; Луганський – 8 осіб; Полтавський та Рівненський – по 6 осіб, а найменше, відповідно, в Черкаському і Вінницькому регіонах – по 1 особі; Донецькому, Хмельницькому, Київському та Кіровоградському регіонах – по дві особи. В таких областях, як: Волинська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Тернопільська, Чернівецька, Чернігівська та в місті Києві професійне навчання такі особи не проходили.

Далі розглянемо такий показник, як «кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та в громадських роботах і роботах тимчасового характеру за сприянням ДСЗ» станом на 01.02.2021 (рис. 6). Під «громадськими роботами» розуміють суспільно корисні оплачувані роботи в інтересах територіальної громади, що організуються для додаткового стимулювання мотивації до праці та матеріальної підтримки безробітних й інших категорій осіб і виконуються ними на добровільних засадах (відповідно до Закону України «Про зайнятість населення»).

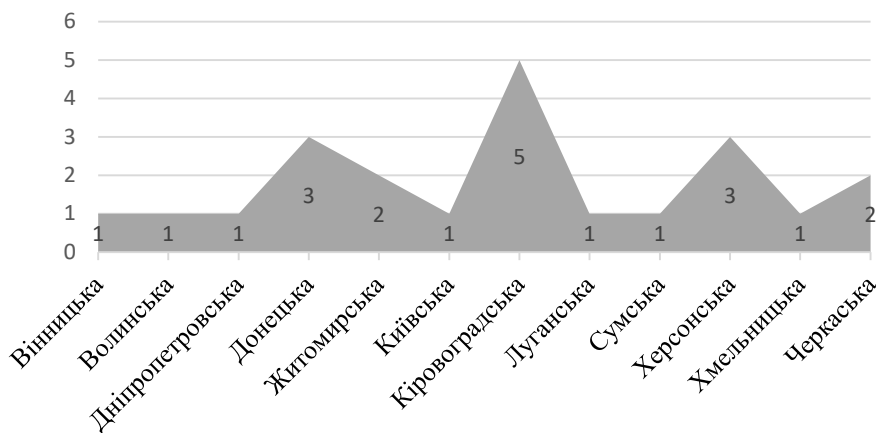

Рисунок 6 – Кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та в громадських роботах і роботах тимчасового характеру за сприянням ДСЗ станом на 01.02.2021

Джерело: складено авторами (Державна служба зайнятості України).

Отже, наведені на рис. 6 дані свідчать, що кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС та в громадських роботах і роботах тимчасового характеру за сприянням ДСЗ станом на 01.02.2021 в цілому становила 22 особи, з них за регіональним розрізом зафіксовано в: Кіровоградській області – 5 осіб та Донецькій і Херсонській області по 3 особи. Крім того, важливо проаналізувати такий показник, як «кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС і були охоплені профорієнтаційними послугами за сприяння ДСЗ» станом на 01.02.2021 (рис. 7).

Дані на рис. 7 дозволяють зробити висновки, що загальна кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС і були охоплені профорієнтаційними послугами за сприяння ДСЗ, станом на 01.02.2021 становила 5479 осіб, з них за регіональним розрізом найбільша їх кількість фіксується в Житомирській області – 469 осіб; Вінницькій області – 446 осіб; Запорізькій області – 457 осіб.

Крім того, потрібно додатково відмітити, що від початку конфлікту на Донбасі статус безробітного, зокрема серед військовослужбовців, звільнених в запас, отримали понад 50 тис. осіб. Звичайно, багато військовослужбовців в запасі не можуть самостійно знайти собі роботу та психологічно їм важко звертатись по допомогу до інших.

Тому завданням держави має бути забезпечення максимальної соціально-психологічної підтримки в сфері працевлаштування, зокрема за рахунок професійного навчання (професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації) військовослужбовців та членів їх сімей за обраними ними цивільними професіями і спеціальностями; сприяння у працевлаштуванні, надання інформаційних і консультаційних послуг, пов'язаних із працевлаштуванням (консультації, ярмарки вакансій та інше).

Рисунок 7 – Кількість осіб серед військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС і були охоплені профорієнтаційними послугами за сприяння ДСЗ, станом на 01.02.2021

Джерело: складено авторами (Державна служба зайнятості України).

У Державній службі зайнятості особи, звільнені з військової служби без права на пенсію, так само, як інші застраховані особи на випадок безробіття, можуть, за певних умов, отримати, відповідно до Законів України «Про зайнятість населення» та «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» соціальні послуги у випадку безробіття (зокрема з професійної підготовки або перепідготовки, підвищення кваліфікації та сприяння у працевлаштуванні).

Важливими аспектами роботи ДСЗ щодо соціально-психологічної та професійної підтримки в напрямку працевлаштування військовослужбовців, звільнених в запас, та учасників військових дій, зокрема конфлікту на Донбасі в АТО є:

- інформування демобілізованих військовослужбовців з питань реєстрації та отримання соціальних послуг у військових частинах та військкоматах;
- створення в усіх центрах зайнятості інформаційних куточків, встановлення носіїв інформації про вакансії, зокрема з вільним доступом до мережі Internet;

- проведення моніторингу таких осіб, контролю та аналізу надання їм соціальних послуг (за кожною особою закріплений фахівець центру зайнятості, який здійснює його подальший соціальний супровід);
- залучення транснаціональних компаній до працевлаштування даної категорії безробітних тощо;
- запровадження дистанційного навчання та навчання онлайн за допомогою освітнього проекту Prometheus;
- надання можливості безкоштовного вивчення англійської мови;
- запровадження проекту краудфіндингової платформи, яка дозволяє майбутнім підприємцям проходити навчання та отримувати кошти на відкриття власної справи;
- сприяння формуванню відеорезюме, онлайн-співбесід та відеореєв'ю, які полегшили б процес пошуку роботи для цих людей (Бриндіков, 2014а).

Крім того, відповідно до Закону України «Про зайнятість населення» військовослужбовці запасу можуть скористатися можливістю отримати ваучер для проходження професійного навчання (особам віком від 45 років). Важливим резервом для підвищення рівня їх соціально-психологічної підтримки в напрямку працевлаштування є запровадження для підприємств з кількістю працівників 20 осіб і більше 5% квоти для осіб-воїнів АТО/ООС та сплата за рахунок Фонду зайнятості роботодавцеві Єдиного соціального внеску, що дозволить сприяти підвищенню ефективності їх працевлаштування.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Процес переходу військовослужбовців з військової служби до «цивільного» життя супроводжується багатьма кризовими моментами, зокрема погіршується проблема їх працевлаштування на сучасному ринку праці, що пов'язано з низькою конкурентоспроможністю; необхідністю пошуку роботи та нової професійної діяльності; посиленням страху змін тощо. Визначено негативні соціально-психологічні наслідки, зокрема: спроби суїцидів, асоціальна поведінка, алкоголізація як відхід від реальності і, як результат, конфлікт із суспільством, друзями, родичами, членами сім'ї, невиправдане тяжіння до ризику тощо. Зазначені негативні аспекти потребують підтримки військовослужбовців (АТО/ООС), звільнених в запас, зокрема через соціально-психологічну і професійну їх реабілітацію.

Проведений аналіз соціальної підтримки Державною службою зайнятості України військовослужбовців, які брали участь в АТО/ООС, зокрема таких показників, як: набуття статусу безробітних; кількість осіб, які брали участь в АТО/ООС та отримали роботу за сприяння ДСЗ; кількість осіб, які проходили професійне навчання за сприяння ДСЗ; кількість осіб, які брали участь в громадських роботах і роботах тимчасового характеру за сприяння ДСЗ; кількість осіб, які були охоплені профорієнтаційними послугами за сприяння ДСЗ, дозволив зробити головний висновок, що, в цілому, зазначена соціально незахищена на ринку праці України категорія підтримується з боку держави. Про це свідчать дані, які досить широко досліджені за наведеними вище показниками в регіональному розрізі.

Актуальними на сьогодні є заходи щодо соціально-психологічної та професійної реабілітації військовослужбовців, які запропоновані в статті, зокрема це: проведення моніторингу таких осіб, контролю та аналізу надання їм соціальних послуг; запровадження дистанційного навчання та навчання онлайн за допомогою освітнього проекту Prometheus; надання можливості безкоштовного вивчення англійської мови; запровадження проекту краудфіндингової платформи, яка дозволяє майбутнім підприємцям проходити навчання та отримувати кошти на відкриття власної справи тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Алещенко, В. І. (2015). Військова психологія: ретроспективний аналіз та подальший розвиток. *Теорія і практика управління соціальними системами*, 2, 46–53.
- Андрощук, І. (2013). Реалізація системного підходу в навчальному процесі як педагогічна проблема. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 7, 8–14.
- Бриндіков, Ю. Л. (2014а). Кризовий стан сучасної української сім'ї: методи соціально-психологічної та педагогічної роботи у сім'ї. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія*, 712, 20–25.
- Бриндіков, Ю. Л. (2014б). Насильство в сім'ї як соціальна проблема. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Педагогіка та психологія*, 713, 34–39.
- Єна, А. І., Маслюк, В. В., & Сергієнко, А. В. (2014). Актуальність і організаційні засади медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. *Науковий журнал МОЗ України*, 1(5), 5–16.

- Іващенко, С. Н., Шахліна, Л. Я., & Лазарева, О. Б. (2016). Особливості побудови фазової моделі фізичної реабілітації військовослужбовців, що постраждали внаслідок бойових дій. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*, 3(72), 63–67.
- Кальниш, В. В., Пишнов, Г. Ю., & Варивончик, Д. В. (2016). Актуальні проблеми психофізіологічного стану учасників бойових дій. *Україна. Здоров'я нації*, 4/1(41), 37–43.
- Кобилянський, О. В. (2012). *Теоретико-методичні основи навчання безпеки життєдіяльності студентів економічних спеціальностей у вищих навчальних закладах*. Вінниця: ВНТУ.
- Кравченко, О. В. (2014). Впровадження соціально-психологічного тренінгу в умовах адаптації військовослужбовця до навколишнього ціннісно-нормативного середовища. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 15, 104–113.
- Кравченко, М. В. (2015). Основні проблеми соціального захисту учасників АТО. *Аспекти публічного управління*, 11–12, 36–43.
- Мельник, А. П. (2016). Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців, які перебували в умовах бойових дій. *Психологічні перспективи*, 28, 176–185.
- Офіційний сайт Державної Служби статистики України. (2021). Аналітична та статистична інформація. Київ. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>.
- Урядовий портал. Сайт Кабінету Міністрів України. (2021). Київ. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248728255.
- Хвостенко, Т. (2017). Особливості працевлаштування і адаптації учасників військових дій. URL: <http://business-territory.com/articles/osoblivosti-pratsevlashtuvannya-iadaptatsii-uchasnikiv-viiskovikh-dii>.

REFERENCES

- Aleshchenko, V. I. (2015). Viiskova psykholohiia: retrospektyvnyi analiz ta podalshyi rozvytok [Military psychology: retrospective analysis and further development]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*, 2, 46–53. [in Ukrainian].
- Androshchuk, I. (2013). Realizatsiia systemnoho pidkhodu v navchalnomu protsesi yak pedahohichna problema [Implementation of a systematic approach in the educational process as a pedagogical problem]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, 7, 8–14. [in Ukrainian].
- Bryndikov, Yu. L. (2014a). Kryzovyi stan suchasnoi ukrainskoi simi: metody sotsialno-psykholohichnoi ta pedahohichnoi roboty u simi [The crisis state of the modern Ukrainian family: methods of socio-psychological and pedagogical work in the family]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Serii: Pedahohika ta psykholohiia*, 712, 20–25. [in Ukrainian].
- Bryndikov, Yu. L. (2014b). Nasylstvo v simi yak sotsialna problema [Violence in the family as a social problem]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Serii: Pedahohika ta psykholohiia*, 713, 34–39. [in Ukrainian].
- Ivashchenko, S. N., Shakhlina, L. Ya., & Lazarieva, O. B. (2016). Osoblyvosti pobudovy fazovoi modeli fizychnoi rehabilitatsii viiskovosluzhbovtziv, shcho postrazhdaly vnaslidok boiovykh dii [Features of construction of a phase model of physical rehabilitation of servicemen injured as a result of hostilities]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*, 3(72), 63–67. [in Ukrainian].
- Kalnysh, V. V., Pyshnov, H. Yu., & Varyvonchik, D. V. (2016). Aktualni problemy psykhofiziolozhichnoho stanu uchasykiv boiovykh dii [Actual problems of psychophysiological condition of combatants]. *Україна. Здоров'я нації*, 4/1(41), 37–43. [in Ukrainian].
- Khvostenko, T. (2017). Osoblyvosti pratsevlashtuvannia i adaptatsii uchasykiv viiskovykh dii [Features of employment and adaptation of participants in hostilities]. URL: <http://business-territory.com/articles/osoblivosti-pratsevlashtuvannya-iadaptatsii-uchasnikiv-viiskovikh-dii>. [in Ukrainian].
- Kobylianskyi, O. V. (2012). *Teoretyko-metodychni osnovy navchannia bezpeky zhyttiedialnosti studentiv ekonomichnykh spetsialnostei u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [Theoretical and methodological bases of life safety training for students of economic specialties in higher educational institutions]. Vinnytsia: VNTU. [in Ukrainian].
- Kravchenko, O. V. (2014). Vprovadzhenia sotsialno-psykholohichnoho treninhu v umovakh adaptatsii viiskovosluzhbovtzia do navkolyshnoho tsinnisno-normatyvnoho seredovyshcha [Introduction of social and psychological training in the conditions of adaptation of the serviceman to the environment value-normative environment]. *Проблеми екстремальної та кризової психології*, 15, 104–113. [in Ukrainian].
- Kravchenko, M. V. (2015). Osnovni problemy sotsialnoho zakhystu uchasykiv ATO [The main problems of social protection of anti-terrorist operation participants]. *Аспекти публічного управління*, 11–12, 36–

43. [in Ukrainian].
- Melnyk, A. P. (2016). Osoblyvosti psykholohichnoi reabilitatsii viiskovosluzhbovtziv, yaki perebuvaly v umovakh boiovykh dii [Features of psychological rehabilitation of servicemen who were in combat]. *Psykholohichni perspektyvy*, 28, 176–185. [in Ukrainian].
- Ofitsiynyi sait Derzhavnoi Sluzhby statystyky Ukrainy. (2021). Analitychna ta statystychna informatsiia [Analytical and statistical information]. Kyiv. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/68>. [in Ukrainian].
- Uriadovyi portal. Sait Kabinetu Ministriv Ukrainy [Government portal. Website of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (2021). Kyiv. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=248728255. [in Ukrainian].
- Yena, A. I., Masliuk, V. V., & Serhiienko, A. V. (2014). Aktualnist i orhanizatsiini zasady medyko-psykholohichnoi reabilitatsii uchasnykiv antyterrorystychnoi operatsii. *Naukovyi zhurnal MOZ Ukrainy*, 1(5), 5–16. [in Ukrainian].

Олександр Кобилянський – д. пед. н., професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки, Вінницький національний технічний університет, e-mail: akobilanskiy@gmail.com.

Іван Заюков – д. е. н., доцент, доцент кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки, Вінницький національний технічний університет, e-mail: Zivan@i.ua.

Ольга Пинаєва – к. пед. н., доцент, доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, e-mail: pinolga00@gmail.com.

SUPPORT OF SERVICEMEN OF THE RESERVE OF UKRAINE: SOCIO-ECONOMIC AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

Oleksandr Kobylanskyi – Dr. Sc. (Pedagogical), Professor, Head of the Chair Security of Life and Safety Pedagogic, Vinnytsia National Technical University, e-mail: akobilanskiy@gmail.com.

Ivan Zayukov – Dr. Sc. (Econ.), Assistant Professor, Assistant Professor of the Chair Security of Life and Safety Pedagogic, Vinnytsia National Technical University, e-mail: Zivan@i.ua.

Olga Pinaeva – Cand. Sc. (Pedagogical), Assistant Professor, Assistant Professor of the Chair of Pedagogy, Vocational Education and Management of Educational Institutions, Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsubynsky, Vinnitsia, e-mail: pinolga00@gmail.com.

The relevance of the study is due to the fact that retired servicemen are the category of the population that needs special treatment, in particular for active combatants who were and performed their military duty in the area of the anti-terrorist operation. Therefore, the task of the state is to provide them with the necessary amount of socio-psychological and professional support, in particular in the field of employment.

The purpose of the article is to study the problem of supporting Ukrainian servicemen in the socio-economic and psychological aspects.

The problem of social and psychological support of servicemen discharged to the reserve is actualized. The main directions of their social and psychological support by the state are investigated. The provision of services of the State Employment Service of Ukraine (SESU) to citizens from among servicemen who took part in the anti-terrorist operation (ATO) and the Joint Forces Operation (JFO) (ATO / JFO) is analyzed; acquisition of the status of the unemployed among the servicemen who took part in anti-terrorist operation / environmental protection; the number of servicemen who participated in the anti-terrorist operation / environmental protection and received work with the assistance of the SESU; the number of servicemen who participated in the anti-terrorist operation / environmental protection and underwent professional training with the assistance of the SESU; the number of persons, among servicemen, who took part in the anti-terrorist operation / environmental protection and took part in public works and temporary works with the assistance of the SESU; the number of servicemen who participated in the anti-terrorist operation / environmental protection and were covered by career guidance services with the assistance of the SESU. Recommendations for increasing the level of their employment at the macro level are proposed.

It was found that the process of transition of servicemen from military service to «civilian» life is accompanied by many crisis moments, in particular, the problem of their employment in the modern labor market is deteriorating, which is associated with low competitiveness; the need for job search and new professional activities; increasing fear of change, etc. Negative socio-psychological consequences have been

identified, including suicide attempts, antisocial behavior, alcoholism as a departure from reality and, as a result, conflict with society, friends, relatives, family members, unjustified risk-taking, and so on. These negative aspects require the support of servicemen (ATO / JFO) released to reserve, in particular through their socio-psychological and professional rehabilitation.

Measures for socio-psychological and professional rehabilitation of servicemen, which are proposed in the article, are relevant today, in particular: monitoring of such persons, control and analysis of the provision of social services to them; introduction of distance learning and online learning through the Prometheus educational project; providing free English language training; introduction of a crowdfunding platform project, which allows future entrepreneurs to undergo training and receive funds to start their own business, etc.

Key words: employment, professional adaptation, unemployment, public works, vocational training, career guidance services.

Дата надходження статті до редакції: 09 липня 2020 р.